

Bihar megye erdőségeinek rövid leírása.

Bárha írói tehetséggel nem bírok, s az erdészeti lapok t. Szerkesztőségének bő ismereteket terjesztő tollát csak távúlrólis megközeleltetni képtelen vagyok; — mindezek ellenére a Magyarhoni legterjedtebb megye erdeinek fekvését, azok kezelési módját, — az itt létező fanemek, nevezetességek, s természeti ritkaságok leírását, — 75 éves korbeli irmodoromért eleve is elnézést kérve, megkísértem.

Határai: éjszokról Szabolcs és Szathmár, délről aradmegye, keletről Erdély, és a Szilágyság, nyugotról Békés és aradmegyének egy része.

A nevezett megye erdőségei részint rónán, részint elő, és közép hegyeken, keletjelé pedig havasokon terjednek el. — Az elsők kosásnyos tölgy, szil, gyertyán, juhar, és körisfával bővelkednek, míg a hegyeken fekvők musdaly tölgy (*quercus robur*,) cser, bik jegenye, szurkos, és gyalog fenyűt tartalmaznak.

Ezen erdők a n. Váradi deák, s görög egyesült Püspökség, — úgy a Váradi d. Káptalan, Élesdi, és Lugoi uradalom, Premontrei szerzet s több magán birtokosok tulajdonait képezik.

A Váradi d. püspökség három uradalomból áll: u. m. Váradi, Béli, és Vaskohi.

A Váradi uradalom erdőségeinek egy része lapályon, más része előhegyeken terül el, s hét gondárságra, u. m. Várad, Csatár, n. Ürögd, m. Lázur, Tenke, Sz. Száldobágy, és Barmódira felosztva, 50885 catastrális holdat foglalnak magokban.

A Béli uradalomnak zrad megyével határos része szinte lapály, s keletfelé emelkedvén magas bérczében végződik. — Fekvéséhez képest három kerületre osztva, u. m. Belsőkrös, és Kumányesd, erdőségei együtt 52054 cat. holdon terülnek el.

A Vaskóhi uradalom délfelé magas bérczeken, ellenben keletnek havasokon fekszik, s három kerületre osztva, u. m. Vaskóh, Lunka, és Kristyór 48348 cat. hold erdőt foglal magában.

A három uradalom erdőségei tehát együtt 151287 catastralis holdat tesznek, s egy erdőmester által kormányoztatnak.

A Váradi uradalom erdőségei területükhöz képesti vágásokra felosztva, s törül neveltetve nagyobbára ölfának, s Váradot ketté metsző sebeskörös két hidjának fentartására használtatnak. — Az ölfát a Püspöki Udvar, tisztség deputatuma, a Városban fennálló 22 szeszgyár, melyek néhány már bukófélben van, egy olaj gyár, vasút, és a község emészti fel, s öle helybe szállítva 12 osz. fba. jő.

N. Váradhoz egy órányira fekszik a regényes tájékú úgy nevezett püspökségi fürdő, mely tavasztól késő őszig sokaktól látogattatván, természetes melegvize nemcsak fürdésre, hanem belső gyógyszerül, s nagy mennyiségű kender aztatásra is használtatik. — Ezen forrás, mely a fürdőtől keletnek fekvő, s erdővel borított Somlyó nevezetű hegyből ered, itt pecze nevet nyervén, folyását nyugatnak veszi, s 1 $\frac{3}{4}$ mérföldni tért befutván, Palota helységen alól a Sebeskörösbe ömlik, s eme hosszában 11 malmot, s két guba kallót bővizzel látel. — Van ezek közt 4 műmalom, melyekből a legfinomabb liszt, tengelyen, s a vaspályán minden irányba tova szállítatik, s egyrésze a helybeli fogyasztók által emésztetik fel. — A Somlyó nevezetű hegy lánczolat mészkövet bőségben tartalmazván, építkezés, út készítés s mész égetésre használtatik, s mint kereskedelmi czik a mezőségen szét hordatik.

A pecze forrása a fürdő közelében tömérdek apró, s mindenféle színű csigákat hány ki, melyek a szomszédbeli gyermekek által felfűzetvén a fürdőbeni vendégeknek ékszerűl árúltatnak. — É folyó a fürdőn felül miliárdnyi, s a rostélyokkal elrekesztett téren nagy mennyiségű, s izletes halakat táplál.

Az Aradmegyébe vezető ország úton Tenke Mező Városában létezik egy vas-fürdő, melynek vize melegítettvén nyáron át sokak által ideg erősítés végett használtatik.

A nevezett uradalom erdeiben több helyen kőszén telepek is találhatnak, s jelenleg ez n. Váradhoz közel Kardón ásatik.

Béli Uradalom. Egy fő, s két al-erdősi kerületre osztva, u. m. Bél, Ökrös, és Kumányesd, Bél Mező városában egy üveg hutával bir; mely 6 évi közép számitás szerént évenként 2300 ölfát emészti fel.

Hagymáson van egy kötő malom, melybe az úgy nevezett békasó, kova kő liszté zúztatik, s a hutánál felhasználatik. — Ezen kő részint az uradalom hegységeiben ásatik, részint Arad megyéből szállítatik. — A nevezett hutában egy időben a legszebb üveg, mely

a Csehországgal vetélkedett, gyártatott birván egy köszörügép, és metszővel.

Bottejen létezik egy fűrész-malom, holis uradalmi szükségre tölgy deszkák, hidlások, léczek, és palánk rudak vágatnak.

Az 1817—1825-ik évben, melyek alatt a nevezett uradalmi erdőt, mint az akori Kincsar által kinevezett fő-erdősz kezeltem, a Béli Lunkai erdő hatalmas tölgy, és szálfákkal bővelkedett, — az 1825-ik évben azonban az Arad-megyei Boros-Sebesi uradalomba hivatván meg; midőn innét az 1832-ik évben a Váradi d. Püspökség uradalmába erdőmesternek neveztettem ki, azt a helytelen kezelés miatt a legsíralmasabb állapotban találtam. Ezen 4236 holdból áló, lapályon fekvő, nagyobb gyertyánfa álladékokat tartalmazó endőben tömérdek három ágú villák készítették, s az akori árszabás szerint 100 darab 5 fton. adott. A hegylakosok, kik nemzetiségükre általában oláhok, épületi, és szerszámfiával kereskednek, s azt Várad, Arad, és Gyulára szállítják.

Erdősségei tölgy, cser, és bikk levén, évenként bő makkot termenek, s valamint ez, úgy a gubacs is szépen jövedelmez.

Vaskóhi Uradalom. A kelet, és délről Erdély országgal, éjszokról a Belényesi Uradalommal, nyugotról Arad-megyével határos Vaskóhi Uradalom egy fő, s két all-erdősi kerületre osztraik, u. m. Vaskóh, Lunka, és Kristyór.

Vaskóh m. városa hámorral bir, s 10 évi átlag számítás szerint évenként 2350 köb ölfát, s így 35700 p. m. szenet emészt fel, s abban mintegy 2550 mázsa rúd és abroncs vas gyártartván az ezen uradalomban létező több helységek lakosai által szántó vas, kasza, kapa, lópatkó, kések, és villákká idomittatik, s részint helyben, részint a Váradi, Aradi, és Debreczeni vásárokon adatik el.

A nevezett hámor a múlt évben egy nagyszerű olvasztó kemenczével láttatott el, bir öntödével is, melybe kemenczék, csövek, főző kemenczetáblák s egyebek készítettnek. — Ezen hámor a f. évben haszonbérbe adatván a szerződés folytán az uradalom évenként 4000 öl bikfát köteles adni vágás, és szállítás nélkül, öléért fizetendő 60 frér.

Az 1836 s ezt követő években az ölfá a Pojánai havasokon vágatott, melynek ős erdeje ekor jövén vágás alá, miután az szekérrel nem járható, több ágra terjedő ergetyúk (Niefen) állítottak fel, a az ezen időben vágatott 2000 köb ölfá, a fekete körös három hatalmas forrásán alól keresztgáttal költetvén át a völgybe csúsztatott, s egyszer egyszer 200—300 öl két óranyi távúlságra úsztatott, s a hámoron fe-

lül egy e végre készített gereblye által fölfogatván szárazra szátítatott, s szénre égettetett. — Ezen ergetyűk föllátása, s a fának a hámor közelébeni szenítése kettős oknálfogva történt: Ugyanis a nevezett Pojánai bérczek meredek voltak miatt szekérrel, avagy csak lóval is járhatók nem lévén, az őlfa egyedül ily módon szálíttathatott le; — úgy szintén tapasztaltatott, miként a fuarosok a nagy számú kovácsok által lakott helységeken át a szenet ezeknek eladogatták; e mellett a szekeren szálított szénfelette elporlott, s az által az uradalom károsodott. — Az őlfának ily módoni szálítása az 1850-ik évben megszűntetett.

Brihen helységébe szinte volt egy ottani lakosokból álló társas hámor, mely vas tizedként az Uradalomnak évenként 480 ft. fizettetett; — a Vaskohi szerződés következtében azonban ez megszűnt. — Ezen hámor miután az uradalmi vasbányákból kiszorítottatott, a vasércz hiánya miatt igen silány állapotban van, s annak üzlete a tulajdonosok által felfedezendő új bánya teleptől függ.

Kerepenyet, Lehecseny, és Alsó-Verzár lakosai igen szép veres, és fekete bőrt készítenek kecskebőrből, s Vaskóh, szelistye, Kristyór, és Kimpányal együtt közönséges cserép edényt is szoktak gyártani. — A bőr veresre festése következőleg történik egy font szurok fü (origanum vulgare) virágjában szedve, s árnyékban szárítva, ugyanannyi vadalma levéllel, szinte a legzöldebb korában szedve, s árnyékon szárítva, s együvé keverve összefőzetik, s a kicserzettbőr elébb timsós vízbe mártva ezen növények nedvébe tétetik, eként nyeri a veres színt.

Rézbányán mely e Nagybányai kerületi bánya kapitányság alá tartozik ezüst, réz, és ólom termeltetik. Az ezüst a Károlyfehérvári pénzverdének adatik át, a réz pedig a Bécsi bányatermék eladása igazgatóságnak küldetik, az ólom ellenben a Rézbányai szükségletre használtatik fel. — A bányahivatal szükségére mint egy 5800 hold erdő van szerződésileg 420 ft. évi fizetés mellett biztosítva, s vághat évenként 50 holdat. — Egy őlfának vágatása 60 ftal fizettetik.

Nevezetességek sorában megemlítendő a már mások által leirt Fonáczi barlang, melybe a vízsepegéseken kívül különféle álatok csontjai találtattak; — úgy a Kalugyeri erdőben létező megmegszakadó forrás, mely perezenként több akó vizet bocsájtván ki folyini megszűnik, s párpercz múlva ismét kiömlik, — a honnétis oláhul Reszufa (lélegzőnek) neveztetik, melyet főleg tavasszal több vidéeki pór nép fürdöl

használ, s vize a legjobbhatók közé tartozik. Továbbá az 5840 láb magas Bihar havassa, melyől ezen megye nevét kölcsönzé, mely Erdély, és Magyarhon közt fekszik. — Előhegyői musdaly-tölgy, feljebb jegenye, és szurkos fenyűvel elegyes bikkes erdővel fedvék, mely utólsók a felső régióban annyira eltörpülnek, miként magaságukban a 3 ölet alig haladjak, s egy közös törzsön 5—6 sőt 10 szál is létezik; mit is az annyira összekuszált, s egybe font növéssü gyalog fenyü követ, mely után a veres, és fekete afonyával borított kövér, s a korán bekövetkezni szokott zord idő miatt egyedül nyáron át használható legelő következik.

Ezen őshegynek legmagasabb tetején létezik egy állandó, s ki nem száradó tó, melynek közelében az úgy nevezett Leány-Vásár Péter és Pál napján tartatik, hol is a közelebb fekvő helységnek lakosai az Erdélyiekkel egybegyűlvén cseresznye, sajt, túró, kecske, hárskötél, s egyebek árultatnak. — Egy ilyen leány vásáron, kíváncsi lévén annak menetét látni, az 1816-ik évben, midőn épen a Kristyóri erdőséget mértem megjelenvén, a fennebbiekről ön tapasztalásból győződtem meg.

Ésrevételek az erdőnevelésről.

Napjainkban általában elismert tény, hogy az erdőszeti tudományak a természet buvarlatain vetődött meg az alapja. — A természetben nincs ugrás: próbáljuk bár miként, és a mezei gazdaságat bármely ágában a természetet erőltetni, az gyakorta költséges, és többnyire siker nélküli fáradság leend.

A rendezettebb erdőszetten az erdőszeti jobb gazdálkodás szükségének kifolyása; az erdőszeti gazdálkodás pedig azon idő pontnál veszi kezdetét, a midőn a fa, — az erdő legfőbb terménye — némi becsben részesült.

Régibb időkben a csekélyebb népesség arányához mérve a fa-szükséglet is könnyebben fedezhető volt, s így történt: hogy ezen fa-szükség az erdők kímélése és ápolása nélkül is fedeztethetett. Az erdők-szántóföldekké és rétekké átváltoztatva-irtattak; a népesség pedig